

Сочка К.А.

ДІЯЛЬНІСТЬ МИТНИХ ПОСЕРЕДНИКІВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

У статті обґрунтовано важливість митного посередництва як дієвого інструменту активізації зовнішньоекономічної діяльності, досліджено окремі напрями діяльності посередників у сфері надання митних послуг різного виду для задоволення потреб бізнесу. Вивчено динаміку вибраних показників митної статистики України у розрізі видів декларацій за напрямками руху вантажів, видами пунктів пропуску та регіонами-партнерами, вивчено локалізацію окремих видів митних посередників та їх динаміку, зумовлену трансформаційними змінами у економічних процесах внаслідок військових дій в Україні.

Ключові слова: митний посередник, митний брокер, декларування, експорт, імпорт, митна статистика, товарообіг

Постановка проблеми. У попередні роки в результаті активізації розвитку зовнішньоекономічних зв'язків України, процесів євроінтеграції вагомого значення у підтриманні позитивної динаміки цих процесів набув сектор митного посередництва. Змістом його активності є репрезентація інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності у відносинах з митними органами, надання різних послуг митного та додаткового характеру з метою швидкого та безпечного переміщення товарів та транспортних засобів через митний кордон України. Позитивні тенденції зовнішньоекономічних показників визначалися, в т.ч. і наявністю розвинутого сектору посередників у сфері митної діяльності, які формували на ринку пропозицію послуг різного виду (з декларування, консультаційні, транспортно-логістичні послуги, тощо) для забезпечення швидкого оформлення вантажів та перетину митних кордонів і відповідно, вчасного якісного виконання зовнішньоекономічних контрактів.

В умовах військових дій, втрати традиційних морських транспортних маршрутів експорту та імпорту товарів, масштабних руйнувань виробничої та соціальної інфраструктури, релокації багатьох підприємств у безпечні регіони, важливо оцінити поточні показники діяльності посередників у сфері митної діяльності та оцінити тенденції їх розвитку в умовах поточної економічної та соціальної турбулентності.

©Сочка К. А., к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів і банківської справи ДВНЗ «УжНУ», м. Ужгород, 0975663557, e-mail: katernyna.sochka@uzhnu.edu.ua

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Теоретичні, нормативно-правові та прикладні аспекти регулювання та діяльності посередників у сфері митної діяльності досліджувалися такими вітчизняними науковцями як Бережнюк І., Борисенко О., Ванін М., Гребельник О., Коробкова О., Крисоватий А., Міщенко І., Пашко П., Примаченко Д. Самойловська В.

Митні посередники є сполучною ланкою між митними органами та суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності. Підприємство-посередник у митній сфері зазвичай пропонує комплекс взаємопов'язаних послуг (декларування товарів, перевезення вантажів, зберігання, сортування) [1, с. 263] для задоволення потреб учасників зовнішньоекономічних відносин.

Погоджуємося з думкою науковця [2, с. 803], який стверджує, що за своєю правовою природою посередництво є видом підприємницької діяльності і орієнтовано на отримання прибутку, як результату своєї комерційної діяльності з надання послуг. Змістом такої діяльності є репрезентація інтересів суб'єктів зовнішньоекономічних відносин при взаємодії з митними органами, надання численних послуг (як суто митного характеру, так і супутніх) для забезпечення швидкого та успішного митного оформлення вантажів, виконання умов зовнішньоекономічних контрактів.

Варто зазначити, що вітчизняне законодавство не дає чіткого визначення митного посередництва та його суб'єктів, однак, митні органи здійснюють контроль за окремими видами діяльності у сфері надання визначених митних послуг [3, ст. 404]. Зокрема, це такі види діяльності, як митна брокерська діяльність, відкриття та експлуатація магазинів безмитної

торгівлі, відкриття та експлуатація митних складів, відкриття та експлуатація вільних митних зон комерційного або сервісного типу, відкриття та експлуатація складів тимчасового зберігання, відкриття та експлуатація вантажних митних комплексів.

Вагомим сегментом у сфері митного посередництва є транспортно-логістичні компанії, які пропонують формування оптимальних транспортних маршрутів та послуги з перевезення вантажів у зовнішньоекономічній діяльності. Такі підприємства часто пропонують перелік додаткових супутніх послуг, в т.ч. пов'язаних з митним оформленням вантажів.

Метою статті є аналіз основних тенденцій розвитку окремих напрямів посередницької діяльності у митній сфері в Україні.

Основні результати дослідження. Варто наголосити, що сучасні вітчизняні та зарубіжні дослідники наголошують на тому, що однією з ознак розвитку та розширення постіндустріального економічного укладу є подальше поглиблення спеціалізації праці, поява нових видів посередницьких послуг та домінування невиробничої сфери. Саме тому у постіндустріальному суспільстві посередницька діяльність набуває все більш вагомого значення як механізм вузької спеціалізації з надання конкретних послуг третім особам. Посередництво є обов'язковим елементом ринкових взаємовідносин.

Очевидно, що з розвитком ринкових відносин, активізацією зовнішньоекономічних зв'язків та виходом на зовнішні ринки, сегмент посередників у сфері митної діяльності також динамічно зростає. Саме підприємницька діяльність по наданню послуг із декларування товарів і транспортних засобів, їх переміщення через митний кордон України відіграє важливу

роль у оптимізації та покращення умов діяльності суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

Зрозуміло, що в сучасних умовах імпортери, експортери та інші учасники зовнішньоекономічних відносин у питаннях взаємодії з митними органами повинні мати можливість вибору – або безпосередньо взаємодіяти з митницею, або найняти спеціалізованого фахового представника з відповідними повноваженнями, який буде взаємодіяти з митницею від імені клієнта.

Митний брокер – професійний учасник ринку зовнішньоекономічних послуг, який виступає посередником між безпосереднім власником вантажу (імпортером або експортером) та митними органами, за договором доручення здійснює декларування товарів при їх переміщенні через митний кордон України. Митним кодексом України дається таке визначення митного брокера – підприємство, що надає послуги з декларування товарів, транспортних засобів комерційного призначення, які переміщуються через митний кордон України [3, ст. 416].

Митний брокер може розпочати декларування товарів з моменту включення його до реєстру митних брокерів. Варто наголосити, що з 2014 року кількість митних брокерів в Україні зросла дуже суттєво – майже у 4,5 рази (рис. 1), що пов'язано з низкою чинників як регуляторного, так і економічного характеру – спрощення умов отримання дозволів на здійснення митної брокерської діяльності, активізація зовнішньоекономічних зв'язків вітчизняних підприємств, більш активна інтеграція національних підприємств у міжнародні виробничі ланцюжки, наближення вітчизняного законодавства з питань митного регулювання до міжнародних стандартів.

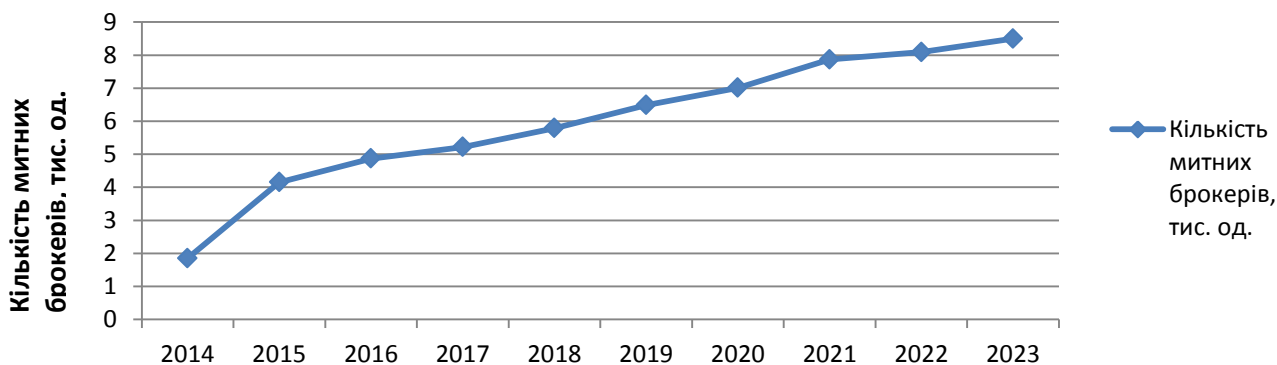

Рис. 1. Динаміка кількості зареєстрованих митних брокерів, тис. од., кінець року, 2014 – 2023 (вересень) р.р. [4]

Варто наголосити, що регуляторні питання щодо отримання Дозволу для здійснення митної брокерської діяльності суттєво спрощені – згідно Наказу МФУ [5] заява про надання Дозволу подається у електронній формі через єдиний державний інформаційний веб-портал «Єдине вікно для міжнародної торгівлі». Зазначена заява перевіряється і реєструється програмними засобами в автоматичному режимі, підприємству автоматично присвоюється реєстраційний номер митного брокера і він включається до Реєстру митних брокерів. Витяг з реєстру також формується у автоматичному режимі і надсилається реєстранту.

Одним з важливих інструментів, який полегшує митне оформлення стало

запровадження системи електронного декларування. Така процедура значно пришвидшує оформлення митних декларацій, є більш зручною та легшою для декларантів. У цілому за період 2014 – 2022 років електронне декларування стало домінуючою формою оформлення документів як на ввезення, так і на вивезення товарів. Як видно з даних таблиці 1 на кінець 2022 року практично усі декларації заповнювалися в електронній формі, за винятком прохідного транзиту (електронне декларування склало 74%). Варто зазначити, що у прохідному транзиті враховуються електронні документи контролю, що перевозяться на умовах накладних ЦІМ/УМВС [СІМ/SMGS] [6] та книжок МДП [Carnet TIR] [7].

Таблиця 1

Частка митних декларацій форми МД-2, оформлених в Україні за процедурою електронного декларування, %

Показник / рік	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
<i>Разом електронних декларацій, в т.ч.</i>	<i>86,11</i>	<i>90,67</i>	<i>92,35</i>	<i>93,83</i>	<i>94,78</i>	<i>96,27</i>	<i>96,63</i>	<i>97,04</i>	<i>99,07</i>
На ввезення	91,83	94,83	96,00	97,24	97,77	98,79	99,12	99,36	99,64
На вивезення	92,78	95,49	97,29	98,88	99,23	99,33	99,50	99,60	99,63
На внутрішній транзит (каботаж)	92,42	96,04	97,23	97,56	98,92	99,58	99,55	99,81	100,00
На прохідний транзит	43,43	58,42	60,16	62,07	64,22	66,60	65,06	68,28	73,99

Джерело: узагальнено автором за [8]

Для розуміння особливостей просторової та функціональної локалізації видів митних посередників доцільно проаналізувати окремі показники митної статистики України за 2014 – 2022 роки, які дають загальне розуміння тенденцій динаміки товаропотоків за напрямом руху (ввезення – у основному це імпорт,

вивезення – у основному це експорт, транзит), за видами транспорту (узагальнено наземний, морський, повітряний), та за географічною орієнтацією руху міжнародних вантажів.

У цьому аспекті надзвичайно важливим є аналіз оформлених декларацій у розрізі напрямку руху (табл. 2).

Таблиця 2

Структура оформлених в Україні декларацій форми МД-2 за напрямом руху вантажів, %

Напрямок руху/ рік	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
На ввезення	56,38	54,10	58,57	60,19	62,54	67,76	68,33	69,17	70,81
На вивезення	28,42	31,17	27,60	26,33	25,04	21,90	22,06	21,10	26,32
На внутрішній транзит (каботаж)	2,80	2,63	2,57	2,53	2,34	2,10	2,00	2,07	0,64
На прохідний транзит*	12,39	12,10	11,26	10,95	10,08	8,24	7,60	7,66	2,24
Разом	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Джерело: узагальнено автором за [8]

Як свідчать дані таблиці 2 за весь період аналізу в Україні переважало оформлення декларацій на ввезення товарів (головним чином це імпорт). Слід зазначити, що у 2014 році частка декларацій на ввезення товарів становила 56,4% усіх оформлених декларацій, при цьому спостерігається стійка тенденція до збільшення кількості та відповідно частки декларацій цього типу на ввезення товарів – до 70,8% у 2022 році.

Частка оформлених декларацій на вивезення (головним чином це експорт) скоротилася несуттєво – від 28,4% у 2014 році до 26,3% у 2022 р. Найбільше зменшення частки оформлених декларацій спостерігається по прохідному транзиті – на 10% (від 12,4% у 2014 р. до 2,2% у 2022 р.), що пов'язано з бойовими діями на Сході України та початком повномасштабних військових дій.

У цілому зазначена тенденція відображає статистичні показники зовнішньоекономічної торгівлі України, за якого обсяг імпорту перевищує обсяг експорту країни і формується негативне сальдо зовнішньоторговельного обороту. З точки зору довгострокового економічного розвитку, звичайно, це є негативним явищем, яке сприяє вимиванню

валютних ресурсів, посиленню залежності від імпортованих товарів та сировини, погіршенню умов діяльності вітчизняних підприємств та зменшенню зайнятості населення.

Цікавими є показники митної статистики щодо фізичного обсягу товаропотоків в Україні за окремими ділянками кордону (табл. 3).

Таблиця 3

Обсяг товаропотоків в Україні за ділянками кордону, млн. тон

Показник / рік	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Країни ЄС	48,52	51,34	47,98	50,67	48,76	43,48	40,68	49,62	60,36
Країни СНД	108,44	87,17	76,41	85,62	80,36	73,69	64,38	73,66	13,61
Морські пункти пропуску	140,89	133,24	130,33	126,49	175,89	211,89	228,73	209,63	76,85
Авіаційні пункти пропуску	0,12	0,04	0,19	0,04	0,06	0,06	0,05	0,08	0,01
Разом	297,97	271,79	254,91	262,82	305,07	329,12	333,84	332,99	150,83

Джерело: узагальнено автором за [8]

Дані таблиця засвідчують про несуттєве зростання загального обсягу товаропотоку у період 2014 – 2021 роки – загалом майже на 12% (від 297,9 млн. тон до 332,9 млн. тон). Однак, у 2022 році відбулося різке скорочення фізичного обсягу товаропотоку порівняно з попереднім 2021 роком – на 55%, зумовлене початком повномасштабних військових дій. Одночасно зафіксовано кардинальну переорієнтацію товарних потоків: традиційно морські пункти пропуску забезпечували обслуговування більшості товаропотоків (від 47,4% у 2014 р. до 68,5% у 2020 р.). Однак, у зв'язку з блокадою морських портів, порушенням портової інфраструктури, частка цих пунктів пропуску у обслуговуванні товаропотоку скорочується.

Фізичний обсяг товарних потоків з країнами ЄС за досліджуваний період 2014 – 2022 років збільшився на 24% (з одночасним зростанням частки від 16,3% до 40%), а з країнами СНД – скоротився на 87% (з одночасним скороченням частки від 36,4% до 9%).

Традиційно спостерігається досить високий рівень просторової централізації товарного експорту у окремих регіонах країни – рівень концентрації експорту товарів з трьох регіонів з найбільшими його обсягами у 2019 році склав 50,1%, а у трьох регіонах з найбільшими обсягами імпорту товарів – 58,2% [9].

Як елемент сфери обслуговування у галузі зовнішньоекономічної діяльності, заклади митного посередництва локалізуються переважно у регіонах з активними її показниками та розвинутою прикордонною інфраструктурою. Дана теза підтверджується отриманими дозволами на відкриття та

експлуатацію митних складів, на вересень 2023 р. [4]:

- у зоні діяльності трьох митниць (Закарпатська, Черкаська, митниця в Херсонській області, АР Крим та м. Севастополі) надано дозволи на відкриття та експлуатацію митних складів – в межах 10-15 підприємствам;

- у зоні діяльності Дніпровської та Одеської митниць надано дозволи з надання послуг митних складів відповідно 20 та 30 підприємствам;

- найбільшу кількість дозволів на відкриття та експлуатацію митних складів (69) надано у зоні діяльності Київської митниці [4].

Висновки та перспективи подальших досліджень. В умовах глобалізації та розвитку міжнародних економічних відносин діяльність митних посередників є важливим елементом підтримки вітчизняного бізнесу, спрямованої на організацію сучасної логістики, забезпечення швидкого, якісного, законного переміщення товарів і транспортних засобів через кордон, надання додаткових консультаційних послуг.

Діяльність митних посередників безпосередньо корелюється з показниками зовнішньоекономічної торгівлі товарами, яка зазнала суттєвих змін за останнє десятиріччя, що пов'язано як з політичними, так і економічними процесами. Вивчення динаміки фактичного товаропотоку засвідчує кардинальну переорієнтацію вітчизняних суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності з торгівлі з країнами СНД (було 36,4%) до торгівлі з країнами ЄС (стало 40%). Слід також наголосити на стійкій негативній тенденції зростання частки митних декларацій, оформлених на ввезення

товарів (головним чином, це імпорт) до 70% у 2021 та 2022 роках, що додатково підтверджує нерациональне товарне співвідношення експорту та імпорту продукції.

В сьогоденних умовах підприємницька діяльність у сфері митного посередництва із декларування товарів і транспортних засобів, їх переміщення через митний кордон України

відіграє важливу роль у оптимізації та покращення умов діяльності суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, що є надзвичайно важливим в умовах продовження військових дій, погіршення усіх економічних показників та масової міграції населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Самойловська В.П., Коробкова О.М. Економічна сутність митного посередництва. *Інноваційна економіка*. 2015. 4 (59). С. 259 – 264.
2. Приймаченко Д. В. Щодо діяльності митних посередників у процесі реалізації митних формальностей. *Форум права*. 2011. № 1. С. 802–807. URL: http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/bitstream/123456789/1952/1/Приймаченко%20Форум%20права%202011_1_129.pdf.
3. Митний кодекс України. (№ 4495-VI від 13 березня 2012 р., із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>.
4. Державна митна служба України. Реєстри. URL: <https://customs.gov.ua/statistika-ta-reiestri>.
5. Наказ МФУ «Про деякі питання провадження митної брокерської діяльності» (№ 517 від 27.09.2021). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1672-21#Text>.
6. Наказ Міністерства інфраструктури України, Міністерства доходів і зборів України «Порядок використання електронних накладних УМВС (СМГС), ЦІМ/УМВС (ЦІМ/СМГС, СІМ/СМГС), ЦІМ (СІМ) для декларування товарів, що не є підакцизними» (№ 1006/782 від 10.12.2013) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z2125-13#Text>.
7. Наказ МФУ «Про затвердження Порядку реалізації положень Митної конвенції про міжнародне перевезення вантажів із застосуванням книжки МДП (Конвенції МДП) 1975 року та Інструкції про заповнення книжки МДП» (№ 953 від 20.11.2017). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1496-17#Text>.
8. Державна митна служба України. Статистика декларування, переміщення товарів та транспортних засобів URL: <https://customs.gov.ua/statistika-ta-reiestri>.
9. Сочка К.А. Митне посередництво як один з інструментів активації зовнішньоекономічної діяльності в Україні. *Економіка в контексті глобальних змін суспільства*. Наукова економічна організація «Перспектива». м. Дніпро, 2020. 105 – 108.

REFERENCES

1. Samoylovs'ka, V.P., & Korobkova O.M. (2015). Ekonomichna sutnist' mytnoyi brokers'koyi diyal'nosti [The economic essence of customs brokerage]. *Innovatsiyana ekonomika - Innovative economy*, 4 (59). 259-264. [in Ukrainian].
2. Pryymachenko, D. V. (2011). Shchodo diyal'nosti mytnykh brokeriv u protsesi vykonannya mytnykh formal'nostey [Regarding the activities of customs brokers in the process of implementation of customs formalities]. *Yurydychnyy forum - Law forum*, 1. 802-807. URL: http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/bitstream/123456789/1952/1/Pryymachenko%20Forum%20prava%202011_1_129.pdf. [in Ukrainian].
3. Mytnyy kodeks Ukrayiny. (№ 4495-VI vid 13 bereznya 2012 r., iz zminamy) [Customs Code of Ukraine. (№4495-VI dated March 13, 2012, as amended)]. (2012). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>. [in Ukrainian].
4. Derzhavna mytna sluzhba Ukrayiny. Reyestry. [State Customs Service of Ukraine. Registers]. (n.d.). URL: <https://customs.gov.ua/statistika-ta-reiestri>.
5. Nakaz MFU «Pro deyaki pytannya provadzhennya mytnoyi brokers'koyi diyal'nosti» (№ 517 vid 27.09.2021). [Order of the MFU "On some issues of conducting customs brokerage activities" (№517 dated 09/27/2021)]. (2021). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1672-21#Text>[in Ukrainian].
6. Nakaz Ministerstva infrastruktury Ukrayiny, Ministerstva dokhodiv i zboriv Ukrayiny «Poryadok vykorystannya elektronnykh nakladnykh UMVS (SMHS), TSIM/UMVS (TSYM/SMHS, TSIM/SMHS), TSIM (SIM) dlya deklaruvannya tovariv, yaki ne ye pidaktsyznymy» (№ 1006/782 vid 10.12.2013) [Order of the Ministry of Infrastructure of Ukraine, Ministry of Revenue and Duties of Ukraine "Procedure

for the use of electronic invoices of UMVS (SMHS), TSIM/UMVS (TSYM/SMHS, TSIM/SMHS), TSIM (SIM) for declaring goods that are not subject to excise duty" (№ 1006/782 dated 10.12.2013)]. (2013). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z2125-13#Text> [in Ukrainian].

7. Nakaz MFU «Pro zatverdzhennya Poryadku realizatsiyi polozhennya Mitnoyi konventsiyi pro mizhnarodne perevezennya vantazhiv iz zastosuvannyam knyzhky MDP (Konventsiyi MDP) 1975 roku ta Instruksiyi pro zapovnennya knyzhky MDP» (№ 953 vid 20.11.2017). [Order of the MFU "On approval of the Procedure for implementing the provisions of the Customs Convention on the International Carriage of Goods Using the TIR Carnet (TIR Convention) of 1975 and the Instructions on Filling out the TIR Carnet" (№ 953 dated 20.11.2017).]. (2017). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1496-17#Text>[in Ukrainian].

8. Derzhavna mytna sluzhba Ukrainy. Statystyka deklaruvannya, peremishchennya tovariv ta transportnykh zasobiv [State Customs Service of Ukraine. Statistics of declaration, movement of goods and vehicles]. (n.d.). URL: <https://customs.gov.ua/statistika-ta-reiestri> [in Ukrainian].

9. Sochka, K.A. (2020). Mitne poserednytstvo yak odyin z instrumentiv aktyvatsiyi zovnishn'oekonomichnoyi diyal'nosti v Ukraini [Customs brokerage as one of the tools for activation of foreign economic activity in Ukraine. Economy in the context of global changes in society]. *Ekonomika v konteksti hlobal'nykh zmin suspil'stva - Economy in the context of global changes in society*, 105-108 [in Ukrainian].

Отримано 01.09.2023